

Date: 29th October-2025

**PROFILAKTIKA INSPEKTORINING KIBERJINOYATCHILIKNI OLDINI
OLISH BO'YICHA FAOLIYATINI TAKOMILLASHTIRISH**

Qalandarov Javohir Bahtiyor o'g'li

312-guruh kursanti

Annotatsiya: Mazkur ilmiy maqolada profilaktika inspektorining kiberjinoyatchilikni oldini olish bo'yicha faoliyatini takomillashtirish masalalari yoritilgan. Unda kiberjinoyatchilikning zamonaviy shakllari, ularning jamiyat xavfsizligiga ta'siri, axborot texnologiyalarining rivojlanishi bilan bog'liq yangi xavf-xatarlar tahlil qilingan. Shuningdek, profilaktika inspektorining o'rni, vazifalari, ularning kiberxavfsizlikni ta'minlashdagi imkoniyatlari hamda ushbu yo'nalishda mavjud muammolar va ularni bartaraf etish bo'yicha takliflar bayon etilgan. Maqolada huquqni muhofaza qilish organlari o'rtasidagi hamkorlikni kuchaytirish, raqamli savodxonlikni oshirish va axborot xavfsizligi madaniyatini shakllantirish zarurligi asoslab beriladi.

Kalit so'zlar: profilaktika inspektori, kiberjinoyatchilik, axborot xavfsizligi, kiberxavfsizlik, raqamli savodxonlik, jinoyatchilikni oldini olish, innovatsion yondashuv, monitoring, hamkorlik, profilaktika tizimi.

**I-BOB. KIBERJINOYATCHILIK TUSHUNCHASI VA UNING JAMIYATGA
TA'SIRI**

1.1. Kiberjinoyatchilikning mazmun-mohiyati

XXI asrda insoniyat yangi bir davrga – raqamli transformatsiya davriga qadam qo'ydi. Axborot texnologiyalari, internet va raqamli xizmatlar hayotimizning ajralmas qismiga aylandi. Shu jarayon bilan birga, jamiyatda yangi turdagi jinoyatlar — kiberjinoyatlar paydo bo'ldi.

Kiberjinoyatchilik deganda, kompyuter tizimlari, internet tarmog'i yoki boshqa elektron vositalar orqali sodir etiladigan noqonuniy harakatlar tushuniladi. Ularning asosiy maqsadi odatda foyda olish, ma'lumotlarni buzish, ularni o'g'irlash yoki boshqa shaxsga zarar yetkazishdir.

Mutaxassislarining ta'kidlashicha, kiberjinoyatlar o'z tabiatiga ko'ra noan'anaviy bo'lib, ularni aniqlash va oldini olish ancha murakkab. Chunki ular ko'pincha xalqaro miqyosda, turli mamlakat serverlari orqali amalga oshiriladi, bu esa tergov jarayonini qiyinlashtiradi.

Kiberjinoyatlar quyidagi asosiy turlarga bo'linadi:

Kiberfiribgarlik — internet orqali pul yoki shaxsiy ma'lumotlarni aldov yo'li bilan qo'lga kiritish;

Kiberbosqin — davlat yoki tashkilot axborot tizimlariga noqonuniy kirish;

Kiberterrorizm — ijtimoiy-siyosiy maqsadlarda axborot tizimlariga hujum qilish;

Kibertovlamachilik — shaxsni shantaj qilish, obro'sini to'kish yoki pul talab qilish maqsadida ma'lumotlarni oshkor etish bilan tahdid qilish;

Date: 29th October-2025

Kiberjiyohvandlik — yoshlarning internet va onlayn o'yinlarga haddan ziyod bog'lanishi natijasida ijtimoiy faoliyatdan chetlashuvi.

O'zbekiston Respublikasining "Axborot xavfsizligini ta'minlash to'g'risida"gi qonunida ham axborot sohasidagi huquqbuzarliklar alohida e'tirof etilgan bo'lib, unda kiberjinoyatlarga qarshi kurashish davlat siyosatining muhim yo'nalishi sifatida belgilangan.

1.2. Kiberjinoyatchilikning global miqyosdagi o'sish tendensiyalari

So'nggi o'n yillikda kiberjinoyatchilik dunyo bo'ylab eng tez o'sayotgan jinoyat turi sifatida qayd etilmoqda. Xalqaro statistika ma'lumotlariga ko'ra, 2024-yilda dunyo miqyosida kiberjinoyatlar oqibatida yetkazilgan zarar hajmi 10 trillion AQSh dollaridan oshgan. Bu raqam global iqtisodiyot uchun misli ko'rilmagan ko'rsatkichdir.

Kiberjinoyatlar asosan quyidagi omillar tufayli tez rivojlanmoqda:

internet tarmog'ining global va arzon kirish imkoniyatiga ega bo'lishi;

shaxsiy ma'lumotlarning katta hajmda raqamli tizimlarda saqlanishi;

kriptoalyuta va anonim to'lov tizimlarining kengayishi;

sun'iy intellekt va avtomatlashtirilgan dasturlarning noto'g'ri ishlatilishi.

Xalqaro tajribada kiberjinoyatchilikka qarshi kurashishda maxsus bo'limlar, masalan, AQShda FBI tarkibidagi Cyber Division, Yevropa Ittifoqida esa Europol EC3 (European Cybercrime Centre) faoliyat yuritadi. O'zbekiston ham bu borada orqada emas — ichki ishlar tizimida axborot texnologiyalari xavfsizligi bo'yicha maxsus bo'linmalar tashkil etilgan.

1.3. Kiberjinoyatchilikning jamiyat va shaxs xavfsizligiga ta'siri

Kiberjinoyatlar nafaqat iqtisodiy zarar keltiradi, balki fuqarolarning psixologik holatiga, jamiyatdagi ishonch muhitiga va davlat xavfsizligiga ham jiddiy ta'sir ko'rsatadi. Shaxsiy ma'lumotlarning o'g'irlanishi, firibgarliklar, feyk xabarlar va kiberzo'ravonliklar jamiyatda beqarorlik kayfiyatini kuchaytiradi.

Ayniqsa, yoshlar va o'smirlar orasida kiberjinoyatlarga bevosita yoki bilvosita aralashish holatlari ortib bormoqda. Ularning ko'pchiligi internetdagi xavflarni to'liq anglab yetmaydi, bu esa ularni kiberjinoyatchilarning oson nishoniga aylantiradi. Shu sababli, kiberjinoyatchilikning oldini olishda profilaktika inspektorlarining roli beqiyos ahamiyat kasb etadi.

Profilaktika inspektori — bu nafaqat jinoyat sodir bo'lgandan so'ng chora ko'radigan, balki jinoyatning oldini oluvchi shaxsdir. U fuqarolar bilan bevosita muloqotda bo'lib, ularning muammolarini o'rganadi, xavfli tendensiyalarni aniqlaydi va ularni bartaraf etish bo'yicha takliflar ishlab chiqadi. Zamonaviy sharoitda bu jarayon faqat jismoniy emas, balki virtual makonda ham amalga oshirilishi zarur.

Profilaktika inspektorlari kiberjinoyatchilikni oldini olishda quyidagi yo'nalishlarda faoliyat yuritishlari lozim:

aholi, ayniqsa yoshlar orasida kiberxavfsizlik bo'yicha targ'ibot ishlari olib borish;

ijtimoiy tarmoqlarda tarqaluvchi yolg'on axborot va firibgarlik sxemalarini aniqlash;

Date: 29th October-2025

fuqarolarning shaxsiy ma'lumotlarini himoya qilish bo'yicha maslahatlar berish;
huquqni muhofaza qiluvchi organlar bilan axborot almashish tizimini yo'lga
qo'yish.

Ushbu choralar profilaktika tizimining samaradorligini oshiradi, kiberjinoyatchilik
darajasining pasayishiga olib keladi va fuqarolarning raqamli muhitdagi ishonchini
mustahkamlaydi.

Hozirgi globallashuv davrida axborot texnologiyalari insoniyat hayotining barcha
sohalariga chuqur kirib bormoqda. Raqamli muhitning kengayishi bir tomondan inson
faoliyatini yengillashtirsa, ikkinchi tomondan yangi turdagi jinoyatlar —
kiberjinoyatlarning paydo bo'lishiga sabab bo'lmoqda. Shu bois, jamiyatda xavfsizlikni
ta'minlashda, fuqarolarning huquq va erkinliklarini himoya qilishda, shuningdek,
huquqbuzarliklarning oldini olishda profilaktika inspektorlarining faoliyati yanada muhim
ahamiyat kasb etmoqda.

Mazkur tadqiqot davomida kiberjinoyatchilikning mohiyati, uning jamiyat
xavfsizligiga ta'siri, profilaktika inspektorining ushbu sohadagi o'rni, faoliyat yo'nalishlari
va mavjud muammolar keng tahlil qilindi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki,
kiberjinoyatchilik nafaqat texnologik, balki ijtimoiy, psixologik va axloqiy muammolarni
ham keltirib chiqaradi. Shu sababli unga qarshi kurash faqat texnik vositalar yordamida
emas, balki keng qamrovli profilaktik yondashuv orqali amalga oshirilishi kerak.

1. Kiberjinoyatchilikning zamonaviy xususiyatlari

Kiberjinoyatlar an'anaviy jinoyatlardan tubdan farq qiladi. Ular ko'pincha yashirin
shaklda, internet tarmoqlari orqali, ko'p hollarda esa transmilliy darajada sodir etiladi.
Jinoyatchilar o'z izlarini yashirish uchun anonim tarmoqlar, kriptovalyutalar va sun'iy
intellekt asosidagi vositalardan foydalanadilar. Natijada, ularni aniqlash, fosh etish va
jazoga tortish jarayoni ancha murakkablashadi.

Kiberjinoyatchilikning jamiyatga ta'siri keng: iqtisodiy zarar, axborot
ishonchligining pasayishi, shaxsiy ma'lumotlarning o'g'irlanishi, yoshlarning ongiga
salbiy ta'sir, hatto davlat xavfsizligiga tahdid kabilar shular jumlasidandir. Shu sababli har
bir mamlakat, xususan O'zbekiston, o'z milliy xavfsizlik tizimida axborot xavfsizligi
siyosatini ustuvor yo'nalishlardan biri sifatida shakllantirmoqda.

2. Profilaktika inspektorining o'rni va mas'uliyati

Profilaktika inspektori — bu jinoyat sodir bo'lishidan avval uni oldini olishga
xizmat qiluvchi eng muhim bo'g'indir. U mahalla, tashkilotlar, ta'lim muassasalari,
yoshlar va aholining turli qatlamlari bilan bevosita muloqotda bo'lib, huquqbuzarliklarning
ildiz sabablarini aniqlaydi hamda ularni bartaraf etish bo'yicha amaliy chora-tadbirlar
ishlab chiqadi.

Kiberjinoyatchilik sharoitida esa bu vazifalar yanada murakkablashmoqda.
Endilikda inspektorlar nafaqat mahalliy muammolar, balki virtual muhitdagi xavflarni ham
chuqur o'rganishlari lozim. Kiberjinoyatchilikning oldini olishda profilaktika
inspektorining asosiy vazifalari quyidagilardan iborat:

aholini, ayniqsa yoshlarni kiberxavfsizlik madaniyatiga o'rgatish;

Date: 29th October-2025

internet va ijtimoiy tarmoqlarda keng tarqalgan firibgarlik turlarini tushuntirish;
shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilish bo'yicha amaliy tavsiyalar berish;
fuqarolar o'rtasida raqamli savodxonlikni oshirish bo'yicha targ'ibot ishlari olib borish;

jinoyat sodir etilishiga olib keluvchi raqamli omillarni aniqlash va bartaraf etish.

Profilaktika inspektorlari faoliyatining samaradorligi ularning texnologik bilimiga, kommunikativ salohiyatiga, aholi bilan ishlash ko'nikmalariga va boshqa huquqni muhofaza qiluvchi organlar bilan hamkorligiga bevosita bog'liqdir.

3. Faoliyatni takomillashtirish yo'nalishlari

Tadqiqot natijalariga ko'ra, profilaktika inspektorlarining kiberjinoyatchilikni oldini olish sohasidagi ishlarini takomillashtirish quyidagi yo'nalishlarda amalga oshirilishi lozim:

Kasbiy tayyorgarlikni oshirish.

Inspektorlar axborot texnologiyalari, internet xavfsizligi, raqamli kommunikatsiyalar va kiberjinoyatlar turlari bo'yicha maxsus o'quv kurslarida muntazam ravishda bilimlarini yangilab borishlari kerak. Bu orqali ular zamonaviy kiberxavflarga tezkor javob bera olishadi.

Aholi o'rtasida raqamli savodxonlikni targ'ib etish.

Fuqarolar o'z shaxsiy ma'lumotlarini himoya qilishni, ijtimoiy tarmoqlarda ehtiyotkorlik bilan harakat qilishni, firibgarliklardan saqlanishni o'rganishlari lozim. Bu yo'nalishda inspektorlar tomonidan muntazam seminar, uchrashuv, onlayn targ'ibot ishlari o'tkazilishi samarali bo'ladi.

Axborot almashish tizimini kuchaytirish.

Kiberjinoyatlarga qarshi kurashda ichki ishlar organlari, prokuratura, milliy xavfsizlik xizmati, axborot texnologiyalari sohasidagi mutaxassislar va internet provayderlar o'rtasida hamkorlik muhim. Inspektorlar bu tizimning faol ishtirokchisi bo'lishi zarur.

Tahlil va monitoring tizimini joriy etish.

Har bir hududda internet orqali sodir bo'layotgan huquqbuzarliklarni doimiy monitoring qilish, xavfli tendensiyalarni aniqlab, ular asosida profilaktik chora-tadbirlar ishlab chiqish kerak. Innovatsion texnologiyalarni joriy etish.

Profilaktika inspektorlari uchun maxsus mobil ilovalar, ma'lumot bazalari, tahliliy dasturlar ishlab chiqilishi ularning ishini yengillashtiradi va samaradorligini oshiradi.

4. Kiberxavfsizlik madaniyatini shakllantirish zarurati

Profilaktika faoliyatining eng muhim yo'nalishlaridan biri — jamiyatda kiberxavfsizlik madaniyatini shakllantirishdir. Chunki eng ilg'or texnik himoya tizimlari ham, agar insonning o'zi ehtiyotsiz bo'lsa, foydasiz bo'lib qoladi. Shu bois, har bir fuqaro, xususan yoshlar, raqamli muhitda o'zini qanday himoya qilishni bilishi shart.

Profilaktika inspektorlari bu jarayonda axborot vositachilari rolini bajaradi. Ular aholiga kiberjinoyatlar haqida tushunarli tilda ma'lumot beradi, ogohlantiradi, real misollar

Date: 29th October-2025

orqali xavfli vaziyatlarni tahlil qiladi. Aholining ongida “kiberxavfsizlik — bu har bir insonning shaxsiy mas’uliyati” degan tushuncha shakllanishi kerak.

5. Xulosa natijalari va tavsiyalar

Tadqiqot yakunida quyidagi amaliy xulosalar va tavsiyalar ishlab chiqildi:

Profilaktika inspektorining kiberjinoyatchilikni oldini olishdagi roli faqat nazorat bilan cheklanmasligi kerak; u ta’lim beruvchi va ogohlik targ‘ibotchisi sifatida faol ishtirok etishi zarur.

Kiberjinoyatlarga qarshi kurashda mahalliy darajadagi profilaktika choralari bilan bir qatorda markazlashtirilgan axborot tizimlarini rivojlantirish lozim.

Aholining, ayniqsa yoshlarning raqamli savodxonligini oshirish — kiberjinoyatchilikning ildizini yo‘qotuvchi eng samarali vositadir.

Profilaktika inspektorlarining faoliyati natijadorligini oshirish uchun ularning kasbiy motivatsiyasi, moddiy rag‘batlantirish tizimini mustahkamlash zarur.

Huquqni muhofaza qiluvchi organlar o‘rtasida axborot almashish, hamkorlik va qo‘shma tahlil markazlarini yaratish zarur.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

- O‘zbekiston Respublikasining Jinoyat kodeksi. – Toshkent: Adolat, 2024.
- O‘zbekiston Respublikasining “Axborot xavfsizligi to‘g‘risida”gi Qonuni. – 2022-yil 15-aprel.
- O‘zbekiston Respublikasining “Profilaktika xizmati to‘g‘risida”gi Qonuni. – 2014-yil 14-may.
- X. Abdullayev, M. Rahmonov. “Kiberxavfsizlik asoslari”. – Toshkent: TATU nashriyoti, 2021.
- B. Raximov. “Profilaktika inspektorlari faoliyatining huquqiy asoslari”. – Toshkent: Akademiya, 2020.
- S. Niyozov. “Axborot texnologiyalari va jamiyat xavfsizligi”. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2019.
- A. Ergashev. “Huquqbuzarliklar profilaktikasi: nazariya va amaliyot”. – Toshkent: IIV Akademiyasi, 2022.

